

KŘESŤANSTVÍ JAKO OTEVŘENÝ PŘÍBĚH¹

Lenka Karfíková

Dámy a pánové,

podle přání pořadatelů by se měl tento referát týkat tématu „Křesťanství a budoucnost“. Promiňte, že v něm nebudu mluvit o tom, jak si myslím, že by křesťanství mohlo, nebo snad dokonce mělo vypadat v příštím tisíciletí. Nevím to. Myslím si totiž, že příběh křesťanství je otevřeným příběhem. Není nikde předem stanoveno, jak se bude rozvíjet, a obávám se, že ani není ničím garantováno, jak „dopadne“. Právě této křehké riskantnosti či otevřenosti křesťanského příběhu bych chtěla věnovat své dnešní úvahy. Myslím si totiž, že vědomí o této nerozhodnuté otevřenosti všech našich příběhů i skutečnosti jako celku (nakolik ji vůbec lze jako celek chápat) je jedním z nejvýznačnějších rysů naší situace, která se také někdy označuje jako postmoderní.

Skutečnost utkaná z rozumění

Povědomí o tom, že vlastně neexistuje „objektivní skutečnost“, kterou bychom jen stále lépe a lépe poznávali, nakolik nám to dovoluje pokrok našich přírodních a společenských věd, je jedním z typických rysů, jimiž se postmoderna liší od moderny. Příliš dobře jsme si vědomi, že veškeré naše poznávání se vždy odehrává v rámci určitého paradigmatu, které se po určitou dobu osvědčuje, něco vysvětluje, umožňuje orientaci a jednání v určitých kontextech – zároveň ovšem tyto kontexty spoluovlivňuje a spoluutváří. Se změnou paradigmatu či falzifikací a střídou orientujících hypotéz se začnou tvořit nové kontexty, naše zkušenosti se budou strukturovat jinak, ukážou se nám jiné věci z jiných perspektiv. Lidské poznávání, tvořící nedílnou jednotu s lidským jednáním, tak skutečnost nejen odkrývá, ale zároveň strukturuje a spoluutváří.

¹ Referát přednesený na kolokviu *Křesťanství na konci tisíciletí* v Bratislavě 17. 1. 2000.

Nelze si proto v pravém slova smyslu představit, že různá paradigma pouze otevírají různé perspektivy a různé způsoby, jak lze přistupovat k téže skutečnosti (jak si to kupř. představoval ještě T. S. Kuhn, který tak velkou měrou přispěl k povědomí o roli paradigmatu pro přírodovědné poznání). Tím, jak ke skutečnosti přistupujeme, ji určitým způsobem (který mohl být také jiný) strukturuje me či periodizujeme, otevíráme a rozehráváme určité její možnosti a nové možnosti zároveň tvoříme, zatímco další nevyhnutelně zůstávají opomenuty (protože člověk je nevyléčitelně konečná, a proto i perspektivní bytost, která vždy může vidět a uskutečnit jen něco). Tj. každým, jakýmkoli přístupem ke skutečnosti – i tím zdánlivě „nejobjektivnějším“ – skutečnost vždy nějak modifikujeme a pozměňujeme, spolurozhodujeme o tom, čím je.

Toto spolurozhodování – jehož si obvykle ani nejsme vědomi – není samozřejmě úplně libovolné. Je do značné míry určeno kulturní tradicí, do níž jsme vrostli (ať už ji přijímáme za svou a chceme ji rozvíjet, nebo se proti ní vymezujeme), je určeno metodou a situací oboru, v němž pracujeme, je do velké míry limitováno naší vlastní citlivostí, bystrostí, zkušeností atd.

Skutečnost přitom není něco, co by leželo před námi, vydáno našemu modifikujícímu vztahování. Sami jsme její součástí, jedním z ohnisek jejího stálého restrukturalizování a modifikování. Sami jsme vydáni nikdy nekončícímu proměňování a neznatelné nebo i otřásající vibraci této pomyslné živoucí „sítě“ (dovolíte-li tuto internetovou metaforu, kterou ovšem znali již antičtí stoikové).

Jenže tuto „sít“ jako konečné bytosti, které se dívají vždy jen z určité perspektivy (nebo nejvýše z několika různých perspektiv po sobě), nikdy nepřehlédneme jako celek. Představujeme si proto, že vidíme určitým způsobem a určitý fragment jakéhosi „celku“, který sám nikdy vidět nemůžeme, který však přesto existuje. I to je však jen jakási interpretační opce, kterou dnes mnozí lidé odmítají dělat jako nesamozřejmou: Jaký je to vlastně „celek“, který nikdo nepřehlédne? – nejen proto, že je to „celek“ příliš velký a ve svých modifikacích se stále mění, ale zejména proto, že nikdo z lidí nemá k dispozici „místo“, z něhož by se mohl dívat, a rozvrhnout skutečnost jako jednotný, tj. nějak strukturovaný „celek“. Každý je „zapleten“ do určitého kontextu, který spoluutváří a kterým sám je. Odstup od svého kontextu může získat leda z jiného, opět ovšem jen partikulárního kontextu, nikoli z přehlédnutí „celku“. Proto se někdy zdá, že skutečnost sestává z jakýchsi paralelních fragmentů, jež nejsme schopni ani oprávněně spojovat v celek.

Paradigma příběhu

Ptáme-li se nyní po příběhu křesťanství, pak se vlastně ptáme z určité zvolené perspektivy, jak rozumíme ději, jehož se sami tak či onak účastníme a který je v tomto smyslu „nerozhodnutý“, nemá předem napsaný scénář.

Každý příběh je ovšem v jistém specifickém smyslu „nerozhodnutý“. I příběhy, které pokládáme za „ukončené“, mohou být totiž vyprávěny různě a mohou velmi různě vyznít a mít velmi různý význam a různý účinek. Tím, že jsou vyprávěny, jakoby žijí svůj další život, jsou vydány interpretaci nebo zapomnění, porozumění a neporozumění, a v tomto zvláštním smyslu jsou stále „otevřené“. Takto „otevřené“ je i ukončené, završené dílo dávno zesnulého umělce.

Již samo pochopení křesťanství jako příběhu je ovšem nesamozřejmé. Je to určitá interpretační opce, určitý způsob strukturování skutečnosti, jíž jsme součástí. Co znamená příběh? Je to určité dějství v čase nesené jednajícimi osobami a spoluurčené situacemi, v nichž se tyto osoby ocitají a které zároveň spoluvytvářejí. Navíc má příběh jakousi jednotu, je strukturovatelný, přehlednutelný, periodizovatelný. O něco v něm jde, o něco se hraje, může nějak „dopadnout“. A navíc: příběh je vyprávěn, je jako příběh pochopen, jinak by šlo jen o sled jednotlivých situací a epizod. Příběh činí příběhem vyprávěcí rámec, který jej sjednocuje, a tím jej jako příběh vytváří. Každé jednotlivé pochopení a jednotlivé vyprávění je tak vlastně součástí vyprávěného příběhu, neboť spolurozhoduje o jeho smyslu.

Pokud jsem se odvážila zvolit pro řeč o křesťanství paradigma příběhu, je to zejména proto, že si křesťanství samo od svého počátku na základě příběhu rozumí: totiž na základě revelačního příběhu Ježíše z Nazareta. Bůh, v něhož křesťanství věří, se zjevil v příběhu. Osud hlavní postavy křesťanského revelačního příběhu – stejně jako osud každé postavy každého příběhu – byl přitom spoluurčen jednáním jiných postav, které mohly jednat také jinak, a souběhem okolností, které mohly být také jiné. Proto také mohl být tento příběh jiný a mohl dopadnout jinak.

Patrně právě tato znepokojující kontingence zjevení je „pravým pohoršením“, „bláznovstvím“ křesťanství. Křesťanský Bůh se zjevil v příběhu, který sám plně neurčil, nýbrž částečně přenechal lidskému spoluúčinkování, vydal dějinnosti. Navíc je tento příběh – jako každý příběh – vydán vyprávění, interpretaci, porozumění a neporozumění, příp. zapomenutí.

Již sám novozákonní kánon – který je výběrem čtyř vyprávění z mnoha jiných – zná vyprávění různá, ne zcela hladce slučitelná a kanonizuje tato vyprávění v jejich různosti; zároveň však nekanonizuje všechna známá vyprávění o Ježíšovi. Tato okolnost je myslím příznačná: příběh Ježíše z Nazareta je od samého počátku vyprávěn různě, je vydán různými vyprávěním. Také jeho první účastníci rozuměli tomuto příběhu velmi různě, viděli a pokládali za důležité jiné scény a přikládali jim různý význam. Jakoby „táž skutečnost“ byla mnoha různými skutečností zároveň, protože přece skutečnost částečně proměňujeme tím, jak jí rozumíme. A opět jen z určité perspektivy (nikoli absolutně) lze říci, která vyprávění, která porozumění chceme nechat platit.

Křesťanství jako příběh

V jakém smyslu je nyní křesťanství samo příběhem? Nemá přece omezený počet jednáčích postav ani jednotlicí přehledně děj atd. Myslím, že křesťanství, alespoň jak si samo rozumí, je pokračujícím příběhem Ježíše z Nazareta, totiž je oním „druhým životem“ Ježíšova příběhu, jeho životem ve vyprávění a interpretaci. V tomto smyslu je Ježíšův příběh vydán společenství věřících, které si jej vypráví, díky němu si rozumí a utváří si z něj svůj život, tak jako byl Ježíšův příběh sám vydán dějinností a tím i kontingencí.

Je-li křesťanství pokračujícím dějem interpretování Ježíšova příběhu, pak samozřejmě nejde jen o interpretaci theologickou, ba ani jen o interpretaci slovní. Takovou interpretaci je sám život věřícího společenství v celé škále svých projevů, od každodenní přítomnosti jednotlivých lidí i společenství jako celku v nejobyčejnějších situacích života, až po umělecké a kultické vyjádření. Křesťanství si přece rozumí jako „následování Krista“, někdy dokonce jako „napodobení“ (*imitatio*) Krista, jako živoucí zpřítomnění Kristovy osoby (vzpomeňme si kupř. na velké christomimetické sebevědomí Františka z Assisi).

Takové „následování“ či „napodobení“ ovšem vědomě nebo snad nevědomě předpokládá a zároveň i otevírá a uskutečňuje určité porozumění Ježíšově příběhu. Je vždy novou či modifikovanou variací a interpretací toho, co tento příběh znamená. Ježíšův příběh přitom nikdy neexistuje „o sobě“, nýbrž „žije“ v sérii předchozích či paralelních vyprávění, která každé další vyprávění – vědomě nebo nevědomě – interpretuje spolu s příběhem samým. Původní žitou skutečností dávného příběhu máme totiž přítomnu jen v sérii žitých a vyprávě-

ných interpretací těch, kdo o něm svědčí. Ti v něm ovšem sami zároveň figurují, neboť spoluurčují jeho smysl. Každý další vypravěč, který vstupuje do života příběhu samého, zároveň modifikuje smysl předchozích interpretací, neboť je s příběhem samým vlastně vypráví znovu. Proto je Ježíšův příběh otevřeným příběhem, má-li aspoň jediného svědka; proto je v rukou každého dalšího vypravěče smysl příběhu i jeho předchozích vyprávění. Tento vypravěč však nepřistupuje jakoby zvenčí k nějaké látce, kterou má před sebou, nýbrž pozměňuje příběh „zevnitř“ jako jeho účastník.

Ježíšův příběh přitom netrvá jinak než právě ve vyprávění a interpretování lidských vykladačů, je tedy těmto interpretacím vydán a na ně odkázán. Může být také zapomenut. Může být a je interpretován velmi různě, přičemž rozhodnutí, kterou interpretaci je možno nechat platit, lze učinit vždy jen z určité perspektivy, neboť mírou „náležitosti“ interpretace je opět příběh sám, přístupný ovšem vždy jen v určitém porozumění, ba „žijící“ vždy jen v určité škále kontextuálních porozumění, nikoli „o sobě“. Tato rozhodnutí o mezích přípustných interpretací se chápou jako vázané samotným příběhem, zároveň jej však sama dotvářejí, patří k němu (proto se někdy sama chápou jako božsky „inspirovaná“). Také v této struktuře, ať již je v sebezporozumění křesťanského společenství více nebo méně zvyšlovněna, je příběh Ježíše z Nazareta vydán lidskému porozumění.

Tato „vydanost porozumění“ či „vydanost interpretací“, jak jsme již řekli, není náhodná, nýbrž náleží k revelačnímu příběhu samému: Ježíšův příběh byl sám spoluvytvářen lidským jednáním a kontingentními okolnostmi, božské zjevení bylo od počátku částečně vydáno do lidských rukou. Člověk spolurozhodoval a spolurozhoduje o tom, jak se mu jeho Bůh zjevuje. Zjevení Boha v Mesiáši, který nebyl přijat, který v lidských dějinách prohrál, bylo od počátku spoluručeno lidským vkladem. Ve svém zjevení se Bůh sám vydal do lidských rukou, dal se všanc lidskému porozumění (a neporozumění), lidskému přijetí (a nepřijetí), mnohosti a konfliktu lidských interpretací.

Myslím, že této struktuře božského sebevydání lidskému rozumění a lidskému jednání, jak je obsažena v křesťanském zjevení samém, plně odpovídá pochopení skutečnosti jako tajemství, jež se v každém lidském rozumění a lidském jednání nově otevírá a nově dotváří, a jež proto nemá „objektivní“, na svém pozorovateli nezávislý status. Není totiž nezávislých pozorovatelů, nýbrž jen účastníků dějství skutečnosti.

Vidět v tomto dějství – nebo snad v jeho části – jednotící příběh, je nesamozřejmě interpretační rozhodnutí, jehož se však křesťanství, aspoň jak si myslím, nemůže zcela vzdát. V interpretaci, kterou Vám nabízím, za to platí trvalou otevřeností svého revelačního příběhu. Vím, že je to vysoká cena. Nicméně věřím, že také v tom, anebo možná právě v tom, je fascinující síla křesťanství a zároveň jeho zarážející, pohoršlivé riziko: riziko, jemuž křesťanství vystavuje samého Boha či jemuž se podle víry křesťanů vystavil Bůh sám, když se vydal lidskému rozumění a lidské interpretaci.

Zusammenfassung

Der Vortrag zeigt das Christentum als eine immer noch offene Interpretationsgeschichte der revelatorischen Geschichte Christi. In Jesus von Nazareth gab sich Gott selbst in die Hände des Menschen preis und ließ damit den Menschen von der göttlichen Offenbarung mitzuentscheiden. Genauso ist der Sinn der Geschichte Jesu der Interpretation – d.h. dem Verständnis und Mißverständnis, bzw. auch dem Vergessen – des Menschen preisgegeben. Ein solches Verständnis der Offenbarung läßt die Wirklichkeit als ein immer noch offenes, durch die Interpretation mitbestimmtes Geschehen erscheinen.

Summary

The paper shows the Christianity as an open process of interpreting the story of Jesus. In Christian revelation, God puts his own destiny into man's hands. Analogically, the meaning of this revelation has been delivered to man's narrative and interpretation. In this paradigm, all reality appears as an open process depending on the changing understandings of human beings.